

МУСІЯКА Н. І.

кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник,
докторант Інституту психології імені Г.С. Костюка
НАПН України, м. Київ

КОНЦЕПТУАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА І.О. СІКОРСЬКИМ ВЧИТЕЛЯ ЯК ОСОБИСТОГО ЧИННИКА НАВЧАННЯ

У статті розкрито концептуальну характеристику І. О. Сікорським вчителя як особистісного чинника навчання. Констатовано, що детермінантність навчання учений вбачає у особистісній проєкції і уперше у вітчизняному психологічному просторі включив у контекст розгляду поняттєву єдність «особисті чинники». Зазначено, що у системі «учень-учитель» І.О. Сікорський обґрунтував значення учителя в «учінньому житті» та визначив вектори діяльності вчителя. Акцентовано, що учений з'ясував спектри упередження деструкції у системі «учень-учіння», а також розкрив технологію ефективного включення дитини у шкільне навчання. Розкрита у особистісній парадигмі технологія усного викладання у процесі навчання.

Ключові слова: *вчитель, навчання, особистість, особистісна детермінація, особисті чинники, учень, учіння, успішність.*

Постановка проблеми і актуальність дослідження. Становлення та розвиток ефективної особистості у сучасному освітньому просторі вимагає продуктивного розв'язку проблеми особистісної детермінації та особистісних чинників навчання. Дослідження проблеми особистісної детермінації навчання передбачає звернення до теоретико-методологічних надбань вітчизняної психології. Зазначимо, що уперше у вітчизняній психології І.О. Сікорський здійснив розробку проблеми особистісної детермінації навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Початок ХХІ ст. відзначається зростом увагою дослідників до наукової спадщини вітчизняного вченого І. О. Сікорського та його внеску у різні галузі психології та педагогіки. Так, було здійснено аналіз проблеми становлення особистісної ефективності школяра у психологічній системі «І.О. Сікорського» [3]; розкрито внесок І.О. Сікорського у розвиток вікової та педагогічної психології [1]; з'ясовано внесок І.О. Сікорського у становлення вітчизняної педагогічної психології [4]; здійснено аналіз «психофізіологічних чинників обдарованості у працях І.О. Сікорського» [5]; проведено різнобічний аналіз сучасних інтерпретацій постаті та спадщини І.О. Сікорського [6]; висвітлено внесок І. О. Сікорського «у розроблення проблеми характеристики учня» [7]; розглянуто дослідження І.О. Сікорського «з психофізіології дитини в контексті поступу західноєвропейської психологічної науки на межі ХІХ–ХХ ст.» [9] та ін. Водночас є спектри наукової спадщини І. О. Сікорського, які і до нині залишаються не дослідженими.

Мета статті – розглянути концептуальну характеристику вчителя як особистого чинника навчання, здійснену І. О. Сікорським.

Виклад основного матеріалу. У процесі наукових розвідок нами здійснено реконструкцію концепції особистісної детермінації навчання, створеної вітчизняним ученим І.О. Сікорським на початку ХХ ст. [8]. Констатовано, що учений перший у вітчизняному психологічному просторі розкрив проблему особистісної детермінації навчання та ввів у сенсове поле поняття єдність «особисті чинники».

І.О. Сікорський уперше дав характеристику особистим чинникам у статті «Про розумовий і моральний розвиток учнів у середній школі у зв'язку зі здоров'язбереженням», яка була надрукована у 1901 році у журналі «Питання Нервово-Психічної медицини» (10) та у тому ж, 1901 році, вона вийшла окремим виданням [11]. Згодом, ця праця складає другу частину книги «Психологічні основи Виховання і Навчання», яка вже у 1909 році виходить третім виданням (12).

У статті здійснено аналіз концептуальної характеристики вчителя як особистого чинника навчання за окремим раритетним виданням 1901 року праці «Про розумовий і моральний розвиток учнів у середній школі у зв'язку зі здоров'язбереженням» [11]. Звертає на себе увагу значущість цієї праці для сучасного Сікорському освітнього простору, а про рідкісність – включення цього видання до фонду «Педагогічного музею учительського інституту» [11, с. 1].

Розкриття проблеми особистих чинників І.О. Сікорський репрезентував у другому розділі означеної праці – «Фактори школи і виховання» [11]. Учений зазначив: «Найважливіше завдання шкільного життя – навчання зумовлюється трьома складовими частинами: з боку навчаючого це – він сам, його особистість і його діяльність або *виховуюче навчання*, з боку учня – *наслідування і засвоєння*. Обидва особисті чинники повинні бути діяльними, інакше навчання суттєво знижується. Якщо з одного боку справедливо, що необхідні зусилля учня, то з іншого боку особистість і діяльність викладача мають ще більше значення» [11, с. 3]. Підкреслимо, що детермінантність, зумовленість навчання І.О. Сікорський однозначно вбачає у особистій проєкції. Учений не лише увів у контекст розгляду шкільного навчання концепт «особисті чинники», а й дав цим чинникам різнобічну концептуальну характеристику.

Звертає увагу те, що визначаючи вчителя як одного з двох основних чинників, учений у контекст викладу включає сенсові поєднання «особистість і його діяльність» та «особистість і діяльність викладача». Цим самим І.О. Сікорський, говорячи про вчителя у діаді особистість-діяльність, домінантною вважає саме його особистість.

Перший вектор розкриття ученим проблеми вчителя як особистого чинника – це обґрунтування значення учителя в «учінневому житті». При цьому він посилається на «педагогічний досвід класичної давнини – досвід, який вимагає постійної участі наставника навіть там,

де ми не вважаємо необхідним», а «педагогіка класичних народів застосовувала до всіх процедур учіннєвого життя» » [11, с. 3]. Виокремлюючи «буденний шкільний факт, який показує, які важкі та навіть небезпечні для розуму та здоров'я учня розумові заняття без допомоги вчителя» [11, с. 3], учений окреслює панорамну картину системи «дитина-школа». У цьому контексті І.О. Сікорський піднімає глобальну для освітнього простору проблему – складнощі включення дитини у шкільне середовище на самому першому етапі навчання. Серед різноманітних його аспектів учений виокремлює домінантний: «Ми розуміємо те легке настання явища неясності думки та розумової *сплутаності*, в яке потрапляють діти особливо у перші роки шкільного життя і яке на технічній мові юних педагогічних пацієнтів означається словами *«завчитися або перевчити урок»*» [11, с. 3]. Проникливість педагогічного психолога дає йому можливість не лише окреслити ті спектри, що зумовлюють труднощі школяра в системі «учень-учіння» на перших етапах навчання, але й розглянути цю проблему у якісно новій площині – результативності учіння, а саме – успішності/неуспішності школяра. «Ця гостра розумова сплутаність, яка позбавляє здатності міркувати про предмет і навіть згадувати, може стати звичною вадою мислення і в своїх більш різких формах може утруднювати учіння та навіть призводити до цілковитої неуспішності у заняттях» [11, с. 3].

Викристалізуючи причину неуспіху школяра в учінні, І.О. Сікорський показує шляхи продуктивного розв'язку проблеми, що упереджує появу деструкції у системі «учень-учіння». «Однак, розумова неясність і сплутаність не спостерігається, – наголошує учений, – у дітей з тих предметів, де вчитель займається з дітьми, або в тих школах, де викладання поставлено правильно, вдумливо та уважно, де хороший вчитель розпізнає душевний стан і думки учнів» [11, с. 3].

Наявність/відсутність розумової сплутаності у школяра є діагностичною ознакою якості вчителя: «вже по одній відсутності слідів розумової сплутаності можна зробити вірогідний висновок про достоїнства учителя» – акцентує учений [11, с. 3].

Звертають на себе увагу стрижневі ознаки продуктивного перебігу процесу навчання. За І.О. Сікорським, визначальною є якість системи навчання: «У тих школах, де викладання поставлено правильно, вдумливо та уважно» – так лаконічно, але об'ємно учений окреслив продуктивність організації навчальної діяльності школяра. Ця парадигма поєднується з іншою, що є за змістом несподіваною для педагогічної психології початку ХХ ст. Це – парадигма «хороший вчитель», але не у звичній інтерпретації – «хороший дидакт» з наголосом на «викладання – навчальна діяльність». І.О. Сікорський інноваційно розкриває розуміння поняття «хороший вчитель», а саме – у проекції взаємодії з учнем як «вчитель-фасилітатор», ідея якого увійшла у освітній простір середини ХХ ст. «Хороший вчитель розпізнає душевний стан і думки учнів» – учитель, який емпатійно співзвучний внутрішньому світу

школяра. Це та екологічна взаємодія, що властива екосистемі освіти, наукові розвідки якої здійснюються нині, у XXI ст. [2].

І.О. Сікорський усебічно розкриває наступний вектор діяльності вчителя, який «уводить нас в таїну дитячої думки і в саму глибину процесів розумового розвитку та здоров'язбереження дітей» [11, с. 4]. Він аналізує включення дитини у шкільне навчання, а також ті труднощі, які супроводжують перебіг початкового етапу та яскраво подає образ школяра, якому притаманні: «неясність думки та розумової сплутаності», «гостра розумова сплутаність, яка позбавляє здатності розмірковувати про предмет». І.О. Сікорський прозорливо бачить вузлові перетини у психологічному «мереживі» навчальної взаємодії у системі «учень-вчитель».

Учений звертає увагу ще на одну рису деструкції включення дитини у навчальний процес. «Незалежно від сплутаності у дітей можна спостерігати й інше розумове явище, а саме – *невміння* перейти від одних занять до інших, від одного предмета чи уроку до іншого. Малодосвідчений у розумовій роботі школяр, який ще недостатньо оволодів здатністю відразу поринути у нову роботу, відірвавшись від попередньої; він ще не вміє звільнитися від попередньої для наступної і поринути у нову розумову працю, не забавляючись попередньою» [11, с. 3-4]. Учений дає посилання на Гефдінга, який означив це явище концептом «мистецтво забуття». «Це явище, яке Гефдінг називає *мистецтвом забуття*, може бути виражене або слабкіше, або сильніше, але в будь-якому випадку воно дуже часто спостерігається; воно заважає учневі користуватися на повну силу увагою на початку нового уроку» [11, с. 4]. У зв'язку з цим І.О. Сікорський порушує питання уваги, говорячи проте, що «мистецтво довільно спрямовувати увагу виробляється під керівництвом і за участі вчителя» [11, с. 4].

Провідна ідея, що наскрізно проходить у його концептуальній характеристиці діяльності вчителя – це «мистецтво» – найвищий рівень і досконалість кожної тої чи тої психологічної мікрочастинки навчального простору, в який включається учень. Це та, невидима ще у концептах «активність», «суб'єктність», але реальна усебічна психологічна картина вибудови ученим життєдіяльності школяра як активного її суб'єкта. Заслуговує на увагу спрямованість вектору навчальної взаємодії у системі «учень-вчитель». Не вчитель-дидакт з імперативними настановленнями навчає учнів, а імпліцитна суб'єктність самого школяра є домінантною, змінюючи вектор цієї взаємодії.

Концептом «мистецтво» учений часто означає учіннєві уміння: «мистецтво довільно спрямовувати увагу», «мистецтво думати», тобто розвиток у школяра найвищого рівня уміння вчитися, розвиток компетентностей, за сучасною термінологією. Грунтуючись на власних спостереженнях, І.О. Сікорський констатує стосовно уваги: «це важливе для розуму мистецтво не може бути встановлене сповна раніше 12-річного віку» [11, с. 4]. Тобто, вчений розглядає цілий спектр проблем,

злободенних і для сучасного освітнього простору. Це – продуктивне включення школяра у розумову працю, розвиток у нього здатності стрімко розпочати нову діяльність, розвиток «мистецтва довільно спрямовувати увагу», «мистецтва думати».

Стрижневу увагу І.О. Сікорський присвячує проблемі розумового розвитку школяра. Глибокий психологічний аналіз продуктивного розумового розвитку він ілюструє прикладами прийомів «досвідченого вчителя». Учений робить ключовий висновок, який і сьогодні має увійти в контекст актуального психологічного знання. «Діти не лише вивчають науки або предмети у своїх наставників, але *навчаються самому процесу наукового мислення та прийомам наукової або систематичної праці думки*. В цьому полягає високе виховне значення вчителя та його особистості у порівнянні з книгою» [11, с. 4].

Наголосимо ще на одній проблемі, яку поставив І.О. Сікорський. Це – технологізація психологічного знання, яка є однією з ключових для психологічного простору ХХІ ст. Учений не лише апперцепціював цю ідею, але й як актуальне завдання обстоює парадигму – навчання школяра не тільки «процесу наукового мислення», а й «прийомам наукової або систематичної техніки мислення». Зауважимо, якщо у 1901 році І.О. Сікорський говорить про навчання школяра «прийомам наукової або систематичної праці думки», то у книзі «Психологічні основи Виховання і Навчання», учений порушує питання навчання «систематичної техніки мислення» [12, с. 44]. Акцентуємо, що ці завдання він ставить стосовно «дітей», тобто навіть для початкового етапу онтогенезу, за якого діти включаються в освітній простір, а саме – для дітей молодшого шкільного віку. Це є свідченням того, що концептуальні ідеї, які обстоював І.О. Сікорський у педагогічній та віковій психології на самому початку ХХ ст., сягають своєю актуальністю, через століття, у наш час.

Окремим спектром розгляду проблеми вчителя як особистісного чинника є той глибокий аналіз, здійснений ученим, у співставній проєкції: «вчитель і його особистість у порівнянні з книгою, навіть якщо книга була написана видатним майстром думки» – так він сформулював цю парадигму [11, с. 4]. І.О. Сікорський послідовно виступає проти книжного учіння. Чому він вважає за необхідне так наполегливо аргументувати його неспроможність у порівнянні з усним викладанням? «Саме засвоєння заучуваного *книжним шляхом* втрачає надзвичайного ступеня у своєму психологічному значенні, особливо для юного розуму» [11, с. 5].

Учений здійснює усебічний аналіз перебігу процесу навчання за якого домінантою є не книга, а «вчитель і його особистість». І в процесі порівняльного аналізу проблеми усного викладання та книжного навчання І.О. Сікорський постійно наголошує на психологічному аспекті. Так, він стверджує: «Можна сказати, що усне викладання не просто замінює книгу, але містить у собі незрівнянної важливості пси-

хологічні елементи» [11, с. 4]. «А втім, навіть не вдаючись до анатомії та фізіології мозку, легко зрозуміти переваги усного викладання із фактів та засад психологічних» [11, с. 4–5].

І.О. Сікорському властивий авторський стиль аргументації, за якого суто психологічний феномен розкривається у особистісній проєкції. Серед незліченної варіативності проблеми сприймання учнем мовлення вчителя його розгляд ученим трансформується у сенсове поле «відкриття безмежного світу почуттів». «Слухаючи усну мову викладача, – зазначає він, – ми сприймаємо не прості слова, але *живі*, тобто слова з прихованими відтінками їх смислу та значення. Більш того, у звуках слів та мови, у її відтінках, у підвищенні чи пониженні, у прискоренні чи сповільненні темпу, у наголосах, у зупинках та сповільненнях відкривається безмежний світ почуттів, що не передається одним кістяком слова» [11, с. 5].

Міміка вчителя, поведінкові прояви розглядаються І.О. Сікорським у сенсі їх впливу на душу вихованця: «Виразом обличчя викладача і його тілесними рухами дається нова низка вражень, що мають вплив на душу слухача. Всі ці складні низки невольних атомів, що входять до складу конкретного акту живого мовлення, проникають в душу та реєструються у пам'яті зі всією своєю складністю» [11, с. 5]. Дитяча пам'ять, зорові уявлення та зорова пам'ять, розумовий розвиток, сприймання та запам'ятовування школяра – все це лінії психологічного аналізу ученого у порівняльній характеристиці усного викладання та книжного учіння.

Висновок І.О. Сікорського категоричний: «Таким чином, усне мовлення, або, як ми називаємо – *живе слово*, має незрівнянно більше педагогічне значення, ніж книга і, відповідно тому, *усне* викладання у порівнянні перевершує *книжне учіння*» [11, с. 5]. Він вважає, що дія цієї закономірності «зберігає своє значення на все життя», водночас маючи свій особливий статус при онтогенетичному розгляді: «але в юні роки, особливо у дитинстві, приблизно до 13-го року, усне викладання є незамінним. З цієї точки зору досвідчений викладач є великий художник виховання» [11, с. 5–6].

Наголосимо, самотутній концептуальний аналіз вчителя як особистого чинника навчання, здійснений І.О. Сікорським, підпорядкований єдиній сенсовій лінії – розгляд учителя «як головного психологічного чинника школи, як живого знаряддя виховання» [11, с. 6].

Висновки. На початку ХХ ст. І.О. Сікорський перший у вітчизняному психологічному просторі розкрив проблему особистісної детермінації навчання. Детермінантність навчання учений вбачає у особистісній проєкції, увівши уперше у вітчизняному психологічному просторі у контекст розгляду поняттєву єдність «особисті чинники». І.О. Сікорський здійснив концептуальну характеристику вчителя як особистого чинника навчання у самотутній концепції, окремі вектори якої розкрито у статті. Учений у системі «учень-учитель» обґрунтував

значення учителя в «учінньому житті», а також розкрив розуміння поняття «хороший вчитель» у проекції взаємодії з учнем як «вчитель-фасилітатор». І.О. Сікорський окреслив панорамну картину системи «дитина-школа», а саме: складнощі включення дитини у шкільне середовище на самому першому етапі та з'ясував спектри, що зумовлюють труднощі школяра в системі «учень-учіння». Учений окреслив шляхи упередження деструкції у системі «учень-учіння», розкрив технологію продуктивного включення дитини у шкільне навчання, визначив стратегії ефективного розумового розвитку школяра. І.О. Сікорський здійснив характеристику парадигми «усне викладання – книжне учіння», а також співставної проекції «вчитель і його особистість» та «книжне навчання». Концептуальні ідеї, які обстоював І.О. Сікорський щодо особистісної детермінації навчання, своєю продуктивністю є актуальними і для психологічного простору ХХІ ст.

Перспективи подальших досліджень полягають у теоретико-експериментальному з'ясуванні проблеми особистісної детермінації навчання.

Список використаних джерел

1. Гаврилкова К. В. Видатний внесок І. О. Сікорського у розвиток вікової та педагогічної психології. Становлення психологічної думки в Україні : провідні ідеї та історія розвитку : колективна монографія [В.В. Турбан, Л. З. Сердюк, Ю. Т. Рождественський та ін.] ; за ред. В. В. Турбан. Київ-Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. С. 247–262.
2. Гергей Т. На пути к экосистеме образования – некоторые психологические и педагогические аспекты. Актуальні проблеми психології : Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том VIII : Психологічна теорія і технологія навчання. Вип. 10. Київ, 2019. С. 105–123.
3. Дригус М. Т. Проблема становлення особистісної ефективності школяра у психологічній системі І.О. Сікорського. Проблеми сучасної психології : збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Вип. 41. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2018. С. 90–101. DOI10.32626/2227-6246.2018-41.102-115
4. Зарубіна О. В. До витоків становлення вітчизняної педагогічної психології : внесок І. О. Сікорського (1842 – 1919). Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, IV (41), Issue: 86, 2016. С. 55–58.
5. Мазяр, О. В. Психофізіологічні чинники обдарованості у працях І. О. Сікорського. Актуальні проблеми психології : Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ: Фенікс, 2015. Т.ХІІ. Психологія творчості. Випуск 21. С. 211–218.
6. Менжулін В.І. Постать і спадщина почесного члена Київської духовної академії Івана Сікорського: сучасні інтерпретації. Наукові записки НаУКМА. Філософія та релігієзнавство. Том 192. Київ, 2017. С. 73–78.
7. Міхно О. Іван Сікорський (1842–1919) про значення характеристик учнів : теоретичний і практичний аспекти. Інноватика у вихованні. Вип. 9. 2019. С. 183–192. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2019_9_23.
8. Мусіяка Н. І. І.О. Сікорський : перша вітчизняна концепція особистісної детермінації навчання (еколого-психологічний аспект). Актуальні проблеми психології : Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2019. Т. VII. Екологічна психологія. Випуск 47. С. 197–207.

9. Пасько І. В., Третякова Ю. В. Дослідження І. О. Сікорського з психофізіології дитини в контексті поступу західноєвропейської психологічної науки на межі ХІХ–ХХ ст. Наукові записки. Національного університету «Острозька академія» Серія «Психологія» / ред. кол. : І.Д. Пасічник, Р. В. Каламаж, Л. В. Засекіна та ін. Вип. 3. Острог, 2016. 238 с.
10. Сикорский И. А. Об умственном и нравственном развитии учащихся в средней школе в связи с здравоохранением. Вопросы Нервно-Психической медицины. Том VI. Киев, 1901. С. 103–138.
11. Сикорский И. А. Об умственном и нравственном развитии учащихся в средней школе в связи с здравоохранением. Киев, 1901. 36 с.
12. Сикорский И. А. Психологические основы Воспитания и Обучения. Киев, 1909. 112 с.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Havrylkova K. V. Vydatnyi vnesok I. O. Sikorskoho u rozvytok vikovoi ta pedahohichnoi psykholohii. Stanovlennia psykholohichnoi dumky v Ukraini: providni idei ta istoriia rozvytku : kolektyvna monohrafiia [V.V. Turban, L. Z. Serdiuk, Yu. T. Rozhdestvenskyi ta in.] ; za red. V. V. Turban. Kyiv – Kirovohrad : Imeks-LTD, 2014. S. 247– 262.
2. Gergej T. Na puti k jekosysteme obrazovanija – nekotorye psihologicheskie i pedagogicheskie aspekty. Aktual'ni problemi psihologii : Zbirnik naukovih prac' Institutu psihologii imeni G.S. Kostjuka NAPN Ukraini. Tom VIII : Psihologichna teorija i tehnologija navchannja. Vip. 10. Kiiiv : Talkom, 2019. S. 105–123.
3. Dryhus M.T. Problema stanovlennia osobystisnoi efektyvnosti shkoliara u psykholohichnii systemi I.O. Sikorskoho. Problemy suchasnoi psykholohii : zbirnyk naukovykh prats Kam'ianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiiienka, Instytutu psykholohii im. H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy / za red. S.D. Maksymenka, L.A. Onufriievoi. Vyp. 41. Kam'ianets-Podilskyi : Aksioma, 2018. S. 90–101. DOI10.32626/2227-6246.2018-41.102-115
4. Zarubina O. V. Do vytokiv stanovlennia vitchyznianoї pedahohichnoi psykholohii : vnesok I. O. Sikorskoho (1842 – 1919). Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, IV (41), Issue: 86, 2016. S. 55–58.
5. Maziar, O. V. Psykhofiziologichni chynnyky obdarovanosti u pratsiakh I. O. Sikorskoho. Aktualni problemy psykholohii : Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. Kyiv: Feniks, 2015. T.KhII. Psykhologhiia tvorchosti. Vypusk 21. S. 211–218.
6. Menzhulin V.I. Postat i spadshchyna pochesnoho chlena Kyivskoi dukhovnoi akademii Ivana Sikorskoho: suchasni interpretatsii. Naukovi zapysky NaUKMA. Filosofiia ta relihiieznavstvo. Tom 192. Kyiv, 2017. S. 73–78.
7. Mikhno O. Ivan Sikorskyi (1842–1919) pro znachennia kharakterystyk uchniv : teoretychnyi i praktychnyi aspekty. Innovatyka u vykhovanni. Vyp. 9. 2019. S. 183–192. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2019_9_23.
8. Musiiaka N. I. I.O. Sikorskyi: persha vitchyzniana kontseptsiiia osobystisnoi determinatsii navchannia (ekoloho-psykholohichniyi aspekt). Aktualni problemy psykholohii : Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. Kyiv, 2019. T.VII. Ekolohichna psykholohiia. Vypusk 47. S. 197–207.
9. Pasko I. V., Tretiakova Yu. V. Doslidzhennia I. O. Sikorskoho z psykhofiziologhii dytyny v konteksti postupu zakhidnoievropeiskoi psykholohichnoi nauky na mezhi XIX–XX st. Naukovi zapysky. Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia» Seriiia «Psykhologhiia» / red. kol. : I. D. Pasichnyk, R. V. Kalamazh, L. V. Zasiiekina ta in. Vyp. 3. Ostroh, 2016. 238. s.
10. Sikorskij I. A. Ob umstvennom i npravstvennom razvitii uchashhihsja v srednej shkole v svyazi s zdravooхранением. Voprosy nervno-psihicheskoy medicyny. Kiev, 1901. S. 103–138.

11. Sikorskij I. A. Ob umstvennom i npravstvennom razvitii uchashhihsja v srednej shkole v svjazi s zdravooхранением. . Voprosy nervno-psihicheskoj mediciny. Kiev, 1901. 36 s.
12. Sikorskij I. A. Psihologicheskie osnovy Vospitaniya i Obuchenija. Kiev, 1909. 112 s.

Musiaka N. I. I.

O. SIKORSKY'S CONCEPTUAL CHARACTERISTICS OF A TEACHER AS A PERSONAL FACTOR OF EDUCATION

The article reveals the I.O. Sikorsky's conceptual characteristics of education personality determination problem in the projection of "personal factors". It is stated that the scientist sees determinism, conditioning of learning in personal projection, introducing for the first time in the domestic psychological space into the context of consideration the conceptual unity of "personal factors". It is noted that in the "pupil-teacher" system I. O. Sikorsky substantiated the importance of the teacher in the "learning life"; described the activities of the teacher; defined the dominant personality of the teacher in the dyad personality-activity; revealed the "good teacher" concept understanding in the projection of interaction with a pupil as "teacher-facilitator". The scientist outlined a panoramic picture of the "child-school" system, namely: the difficulties of including a child in the school environment at the very first stage; spectra that determine the pupil's difficulties in the "pupil-learning" system. Having identified the reasons for the pupil's failure in learning, I. O. Sikorsky found out the ways of productive problem solution that prevents the destruction in the "pupil-learning" system, and also revealed the technology of effective inclusion of the child in school studying and defined the strategies of a pupils' mental strategies. It is established that the scientist has identified strategies for effective mental development of the pupil. The I. O. Sikorsky's conceptual approach to the paradigm of "oral teaching-book learning" is ascertained. The dominance for I.O. Sikorsky of oral teaching in educational activities is stated. The technology of oral teaching in the personality paradigm is revealed. Conceptual ideas, maintained by I. O. Sikorsky, regarding the personality determination of education by its productivity are relevant for the psychological space of the XXI century.

Keywords: *teacher, education, teaching, personality, personality determination, personal factors, pupil, learning, success, failure.*

Мусяка Н.И.

КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА И. А. СИКОРСКИМ УЧИТЕЛЯ КАК ЛИЧНОГО ФАКТОРА ОБУЧЕНИЯ

В статье раскрыта концептуальная характеристика И. А. Сикорским учителя как личностного фактора обучения. Констатировано, что детерминантность обучения ученый анализирует в личностной проекции, включив впервые в отечественном психологическом пространстве в контекст рассмотрения понятийное единство «личные факторы». Отмечено, что в системе «ученик-учитель» И.А. Сикорский обосновал значение учителя в «учебной жизни» и раскрыл векторы деятельности учителя. Акцентируется, что ученый определил спектры предотвращения деструкции в системе «ученик-учение», а также раскрыл технологию эффективного включения ребенка в школьное обучение. Раскрыта в личностной парадигме технология изустного преподавания в процессе обучения.

Ключевые слова: *учитель, обучение, личность, личностная детерминация, личные факторы, ученик, учение, успешность.*